

Fossa de la pedrera d'en Coix

Localització:

La pedrera d'en Coix és a prop del nucli urbà des Pujols, a l'illa i terme municipal de Formentera. Es tracta d'una antiga pedrera de marès, damunt la qual s'hi va edificar l'hotel Rocabella a la dècada de 1950. La propietat del terreny on en principi es troben les restes dels afusellats durant la Guerra Civil és estatal, ja que és una zona costanera i, per tant, de domini públic.

Tipus de fossa:

La fossa es troba a la pedrera d'en Coix perquè allí foren assassinats cinc formenterers el 20 de novembre de 1936. Aquestes persones foren detengudes per elements paramilitars de l'illa, i conduïdes posteriorment a la pedrera des Pujols, on foren afusellats per falangistes formenterers, segons diversos testimonis. Cap dels executats havia estat dirigent polític o sindical durant la Segona República (1931-1936) o durant la breu ocupació republicana de Formentera en la Guerra Civil (del 7 d'agost al 13 de setembre de 1936). Es tractava només de simples simpatitzants d'esquerra o militants de base i, en aquest sentit, en algunes de les morts s'hi barrejaren qüestions personals i econòmiques. De fet, un testimoni ocular dels afusellaments de la pedrera d'en Coix, Antoni Ribas Marí (1911-1998) assegurava, fa uns anys, que una de les víctimes fou assassinada perquè li devien diners. Un altre testimoni de l'època, el mariner anarquista Joan Colomar Torres (nascut el 1913), considera també que hi ha una vinculació entre els afusellaments i la profanació d'esglésies que va tenir lloc el 1936, en considerar que bona part dels assassinats ho foren com a revenja pel saqueig dels llocs sagrats.

Intervencions fetes entorn de la fossa:

No s'ha fet fins ara cap intervenció oficial en aquesta fossa, però la construcció de l'hotel Rocabella a la dècada de 1950 i una forta tempesa que va tenir lloc a la dècada de 1980 trastocaren el primitiu enterrament dels cinc cadàvers. Segons Jaume Verdera Verdera, nét d'un dels afu-

sellats, quan es posaren els fonaments de l'hotel Rocabella, es trobaren restes humanes i es va donar part a les autoritats municipals, que ordenaren posar-hi ciment a sobre i continuar les obres. Aquesta mateixa font assegura que els cossos estarien soterrats entre la piscina i el hall de l'hotel, per bé que no podem descartar que algunes restes s'haguessin pogut perdre com a conseqüència del temporal que a la dècada de 1980 va ocasionar nombrosos danys a l'esmentada infraestructura hotelera.

Dades de les persones desaparegudes que hi ha dins la fossa:

A la fossa de la pedrera d'en Coix s'hi enterraren, segons diversos testimonis, les cinc persones que allí foren afusellades, encara que, segons José Miguel L. Romero només consten quatre morts al Registre Civil de Formentera. D'altra banda, és possible que no totes les víctimes fossin enterrades en el mateix lloc, com assegura Pepita Juan Mayans, néta d'un dels republicans assassinats. Pepita Juan afirma que tres persones foren enterrades a la zona damunt la qual s'hi va construir l'hotel Rocabella, mentre que les altres dues s'enterraren en un altre lloc des Pujols. No hi ha, per tant, una certesa absoluta que tots els afusellats fossin sepultats al mateix lloc, i tampoc que es conservin totes les restes humanes enterrades a finals de 1936. Segons Romero, al Registre Civil de Formentera es va fer constar que es desconeixia el lloc on havien estat sepultades dues de les quatre víctimes inscrites. Sigui com sigui, no hi ha dubte que tots els afusellats a la pedrera d'en Coix el 20 de novembre de 1936 foren sepultades allà, encara que no es pugui assegurar que hi hagués un sol lloc d'enterrament.

Les persones que en principi es troben a la pedrera d'en Coix són les següents:

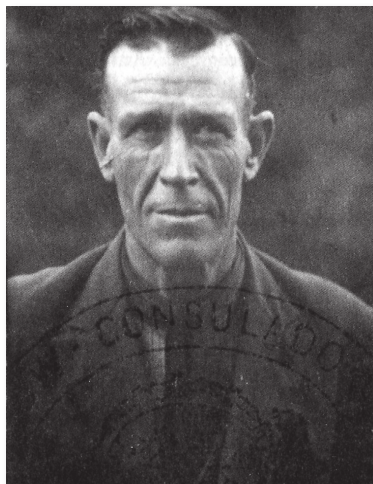
VERDERA CASTELLÓ, Francesc. Xico Mateu. Va néixer a Formentera el 21 de febrer de 1873, segons el Padró Municipal d'Habitants de 1892 (al Registre Civil de Formentera consta que va néixer el 8 de febrer de 1874, encara que Romero assegura que el naixement va tenir lloc el 18 de febrer d'aquest any). Treballava de pagès i era d'idees esquerranes. Vivia a la parròquia de Sant Francesc, a l'anomenat carrer de s'Alegria, prop del torrent de s'Alga. El seu nét, l'esmentat Jaume Verdera, viu actualment a la casa on ell vivia abans de ser afusellat. Ro-

mero assenyala erròniament que Francesc Verdera fou detengut quan els nacionals no trobaren el seu germà Joan. En realitat, el germà d'en Xico Mateu era un home d'idees dretanes i que no va mostrar cap sentiment de tristesa quan va saber que havia estat assassinat. Això és el que es desprèn del testimoni d'alguns membres de la família Mateu i del mateix Joan Ferrer Marí, que afegeix alguns detalls interessants, com ara que en Joan Mateu devia una quantitat important de diners al seu germà i que es va negar a intercedir per ell quan li ho demanaren. Després de ser detengut, en Xico Mateu va passar una nit arrestat abans de ser assassinat el 20 de novembre de 1936, perquè coneixem el nom d'un dels vigilants. Francesc Verdera era pare de vuit fills (quatre homes i quatre dones) i la seva defunció fou inscrita a finals de 1938, dos anys després de ser afusellat. Al Registre Civil de Formentera es va consignar que s'ignorava el lloc on estava enterrat.

MAYANS MAYANS, Antoni. Toni d'en Pere. Va néixer a Formentera el 20 de febrer de 1884, segons el Padró Municipal d'Habitants de 1892 (segons Joan Ferrer Marí i Artur Parrón, va néixer el 1885). Era

Francesc Verdera Castelló.

Antoni Mayans Mayans

mariner i vivia a la parròquia del Pilar. A principis dels segle XX va treballar de patró d'un vaixell que realitzava trajectes entre l'Argentina i l'Uruguai. A la dècada de 1930 va tornar a Formentera amb molts diners perquè li havia tocat la loteria. Segons Joan Ferrer Marí, un dels franquistes importants de la Mola va anar unes quantes vegades a ca seva a fer-se donar diners fins que un dia Antoni Mayans li va dir que ja no en tenia més, que només li quedava una mica de paper de l'Estat. D'altra banda, es diu que Antoni Mayans i Josep Riera, tots dos afusellats a la pedrera d'en Coix, passejaven la figura d'un sant per la Mola, i això també degué provocar enemistats que després desembocarien en la tragèdia. En aquest sentit, el 19 de novembre de 1936, el mateix franquista que anava a casa seva a fer-se donar diners, el va detenir i després Antoni Mayans fou tancat previsiblement a Sant Francesc, com en Xico Mateu. L'endemà, en Toni d'en Pere fou afusellat. Tenia més de 50 anys i era pare de dos fills. La seva defunció, com la de Francesc Verdera, fou inscrita a finals de 1938, dos anys després de ser assassinat. Al Registre Civil de Formentera es va consignar que s'ignorava el lloc on estava enterrat.

TORRES TORRES, Marià. Mariano Coves. També formenterer, vivia a la vènda des Brols, a la parròquia de Sant Francesc Xavier. Romero diu, erròniament, que el seu nom era Antoni. A principis de la Guerra Civil, Marià Torres va insultar uns nacionals que els republicans portaven arrestats cap a Eivissa, i quan els franquistes recuperaren de les Pitiüses el detengueren. Fou assassinat el 20 de novembre de 1936, encara que, segons Romero, la seva defunció no fou inscrita al Registre Civil de Formentera.

RIERA JUAN, Josep. Pep de can Blaiet. Va néixer a Formentera el 27 de març de 1875, segons el Padró Municipal d'Habitants de 1892. Vivia a la Mola, com en Toni d'en Pere, i tenia dos fills, un dels quals va emigrar i morir a l'Argentina. Fou detengut per tres formenterers que anaven armats, dos dels quals eren de la Mola. És diu que fou arrestat per haver matat un gos propietat d'un dels falangistes més importants de la part més alta de l'illa. Així mateix, segons alguns testimonis orals, Josep Riera va participar en el saqueig de l'església del Pilar, la qual cosa confirmaria l'esmentada hipòtesi de Joan Colomar Torres, segons la qual hi hauria una relació entre els saquejos de les esglésies i la nòmina de

republicans afusellats a Formentera durant la Guerra Civil. El propietari del gos mort i l'home que va detendre Antoni Mayans Mayans participaren en l'afusellament de Josep Riera i els altres quatre republicans a la pedrera d'en Coix, el 20 de novembre de 1936.

GUASH FERRER, Vicent. Vicent de sa Sèquia. També formenterer, treballava de fuster a les salines, on vivia. Segons informació recollida per Joan Ferrer Marí, un parent de Vicent Guasch el va fer matar per no haver-li de pagar els diners que li devia. Aquest cas confirma l'esmentat testimoni d'Antoni Ribas Marí, que assegurava que un dels cinc afusellats a la pedrera d'en Coix, el 20 de novembre de 1936, havia estat assassinat per qüestions de deutes.

**FOSSA DE LA PEDRERA D'EN COIX
(FORMENTERA)**

FOSSA 1:
A sota la terrassa de la piscina de l'hotel
Roca Bella (Es Pujols)

COORDENADES UTM:
X-365706 - Y-4287848
ETRS 89 FUS 31
ESCALA: 1:1500